

**UN MANUSCRIT DE VERSIFICACIÓ
LLATINA A LA BIBLIOTECA
DE PERALADA**

Per J. ANTONI COBOS FAJARDO

Per a qui conegui una mica les nostres contrades, no li és cap novetat si dic que la Biblioteca-Arxiu que el Castell de Peralada posseeix és una de les biblioteques privades més importants no només de Girona, sinó també de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol.

Ho acrediten els seus 70.000 volums, els gairebé 200 incunables, i els més de 1.200 manuscrits.

Especialitzada actualment en Art, posseeix un importantíssim fons de llibres i articles impresos a la província de Girona o que tracten temes que s'hi relacionen.

Entre les seves col·leccions més destacables hi hem de comptar la cervantina, amb més de 1.000 edicions diferents del *Quijote*, així com les 800 executòries de noblesa.

El fet d'estar oberta a l'investigador, no és, d'altra banda, la menor de les seves virtuts.

El present estudi vol donar a conèixer el manuscrit que hi trobem amb la signatura 091.modo i que es titula: *Modo curioso y fácil de componer dísticos aún los que no saben latín*⁽¹⁾, títol que reflecteix a la perfecció el contingut de l'escrit.

La facilitat del mètode és inqüestionable, ja que l'única cosa que cal és saber llegir, comptar i escriure. Que és un mètode "curiós", ho demostrin els elements que necessitem per a la composició: un dau (d'altra banda no és imprescindible) i unes taules numèriques que s'adjunten al final de l'escrit. Però el que és realment curiós, valgui la redundància, i sorprenent és el fet que els hexàmetres i pentàmetres que en resulten són, amb alguns pocs errors que assenyalare més endavant, mètricament perfectes, correctes en la seva sintaxi i comprensibles quant al sentit.

Un altre element interessant d'aquest mètode és la seva "fecunditat", tal com diu l'autor, ja que és elevadíssim el nombre de possibles dístics diferents que resulten de la seva aplicació (veure *infra*).

El manuscrit que ara editem, és un quadernet en paper, compost per un total de 8 folis de 15 × 21 cm. sense numerar i sense cap referència ni al seu autor ni al lloc i la data de composició. El número 3 que encapçala el tractat, ens fa suposar que segurament formava part d'una obra més àmplia, la naturalesa i temàtica de la qual són difícils d'esbrinar (un manual de retòrica? un recull de "curiositats"?...).

D'altra banda, és difícil d'assegurar si estem davant d'un original o d'una còpia, tot i que, per alguns errors del text, m'inclino més per la segona opció⁽²⁾.

Per les seves característiques gràfiques⁽³⁾, el *Modo curioso* pot haver estat escrit cap a la fi del segle XVII o començaments del XVIII. En la mateixa direcció apunten alguns trets lingüístics i ortogràfics com ara la forma "componelle", ja poc freqüent a la prosa castellana del XVII⁽⁴⁾, la vacil·lació en el tractament de grups consonàntics (15 vegades "coluna" i 10 "columna"), o la utilització de la *v* per representar, indistintament, so vocàlic o consonàntic a principi de paraula, i de la *u* a l'interior⁽⁵⁾.

Per a la present edició hem optat per la total actualització de l'ortografia, inclosos els accents i la separació de mots. Igualment hem corregit les errates observades al text, encara que assenyalades amb nota a peu de pàgina. Finalment, la puntuació també és nostra.

Modo curioso y fácil de componer dísticos aún los que no saben latín.

Las dos siguientes tablas sirven para componer dísticos cuantos quisieren aunque no sepan latín ni hayan estudiado la prosodia, el que quisiere aprovecharse de ellas, y se ejecutará en la forma siguiente.

La primera tabla da el hexámetro. Para componerle por vía de entretenimiento, se tomarán dos o tres dados y se tirarán y se mirará qué puntos pinta cada uno, o sino se notarán en un papel los números que uno quiere, con tal que no pasen de seis. Y además se tomarán⁽¹⁾ o se dan los puntos 2, 4, 6, 8 y porque cada punto o número puede ser el que quisieren hasta el 9, porque ha de ser número suelto, que el mayor es 9, porque si dieran por un punto 10, no se haría nada.

Esto advertido, el primer número de los cuatro dados es 2, con él entrarás en la primera tabla y en su primera línea de casillas dirás 2, en la 2.ª 3, en la 3.ª 4 y así irás siguiendo hasta decir 9; y en la casilla que contares 9, mira qué número hay y hallarás 12, mira este número en el alfabeto que está encima qué letra tiene y hallarás la *M*; ésta escribirás por primera letra de tu verso.

Luego, desde la casilla siguiente adonde contaste 9, comenzarás a contar 1 y en la siguiente 2 y así seguirás hasta 9 y hallarás en la casilla en que se cuentan, el 1; éste buscarás en el alfabeto y te dará la *A*⁽²⁾ por segunda letra. Vuelve a contar desde la segunda casilla desde 1 hasta 9 y hallarás 21, que en el alfabeto te dará *X* por tercera letra. Vuelve a contar desde la siguiente⁽³⁾ casilla, hallarás 9, que en el alfabeto te dará *I* por otra letra de tu verso. Cuenta otra vez desde 9 y hallarás 12, que en el alfabeto te dará *M*. Vuelve a contar desde la casilla siguiente adelante como has hecho otras 9 y hallarás 1, que en el alfabeto te dará *A*, que unida con las otras letras dirá *Maxima*, por primera palabra de tu verso.

Otra vez sigue contando hasta 9 y darás en una casilla que tiene 0, que es decir que la palabra que da esa primera columna ya está acabada y allí no hay más que hacer, sino bajar a la segunda para buscar la otra palabra.

Toma, pues, el 2.º número que te dieron, que fue 4, y con él en la 2.ª columna entra haciendo las mismas operaciones que en la antecedente: contando 4 en la primera casilla (porque siempre en la primera casilla se dice o cuenta el número que se da) y en la 2.ª 5, hasta decir 9; hallarás 18 en la casilla que en el alfabeto da *S* por primera letra de la segunda palabra del verso. Sigue contando desde la casilla siguiente desde 1 hasta 9 y te dará 9 y éste en el alfabeto la letra *I*, y así seguirás hasta encontrar 0, o que no dé casilla la columna, que será señal de haber acabado la segunda palabra del verso que será *signa* y tendrás ya estas dos palabras: *Maxima signa*.

El tercer número que dieron fue 6. Entra con él en la tercera columna y haciendo lo mismo que en las antecedentes, te dará por tercera palabra *procul* y unida con las antecedentes tendrás *Maxima signa procul*.

El 4.º número, que fue 8, entra en la 4.ª columna y haciendo lo mismo te dará la palabra *portabunt*.

Ahora, por cuanto faltan otras dos columnas, que es lo mismo que dos palabras, y no te han dado otros dos números más, vuelve al primero, que es 2, y con él entra en la 5.ª columna y haciendo lo mismo que antes te dará esta palabra: *prospera*. Y la sexta columna con el 4, segundo número, te dará ésta: *certe* y tendrás acabado el verso que será:

"Maxima signa procul portabunt prospera certe"

Y como has hecho éste, harás cuantos quisieres en estas columnas y se llaman hexámetros. y lo que has hecho con 4 números, harás con 6, o con 5, o con uno solamente, que servirá para todas las columnas, sólo que sean todos pares o todos nones. Quiero decir que entre los números que tomas no sean los unos pares y los otros nones, sino lo uno o lo otro, así como aquí tomaste estos cuatro número 2, 4, 6, 8, que cada uno es par y si tomarás 3, como 2, 4, 6, también tomarías bien, que cada uno es par, pero si quisieras que el uno de los números fuera 5, que es número impar, los otros que tomaras con él, lo habían de ser también, como lo es 1, 7, 9, etcétera, que así se obviarán algunos inconvenientes y advertencias que necesitaba esta tabla. De lo cual no necesita la segunda, que da el 2.º verso, o pentámetro, de que consta el dístico, porque aunque tomes los unos números pares y los otros impares, tanto da las palabras consecutivas y todo el verso cabal, que se hará siguiendo las mismas reglas que para el primero se ejecutaron con la primera tabla y cada una de sus columnas.

Y se hará así: el primer número que tomaste fue 2. Entra con éste en la 1.ª columna de la 2.ª tabla y en la primera casilla di 2, sigue procediendo adelante, como quien lee, diciendo 3 y así hasta 9 y mira qué número te da la casilla, que será 9 y este número en el alfabeto la letra *I* que será la primera de tu verso. Después, en la casilla siguiente a la en que acabaste, dirás 1 y así seguirás hasta 9 y hallarás 20, y éste te dará en el alfabeto la letra *U* y así seguirás toda la columna y tendrás la palabra *Iura* por primer pie o palabra de tu verso.

Para la 2.ª palabra entra con el 4 en la segunda columna y haciendo lo mismo tendrás *tibi*, y junta con la otra tendrás *Iura tibi*.

Para la 3.ª toma el tercer número, que es 6, y en la 3.ª columna te dará esta palabra o pie: *sancte*⁽⁴⁾, que todo junto será *Iura tibi sancte*⁽⁵⁾. Para la cuarta entra con el 4.º número, 8, en la 4.ª columna y te dará *cuncta*.

Después vuelve al 2 y con él entra en la 5.ª columna y te dará *venusta*, y con el 4 en la 6.ª columna y te dará *manent*, y todo el dístico será:

*Maxima signa procul portabunt prospera certe
Iura tibi sancte cuncta venusta manent.*

Y así harás cuantos dísticos quisieres con ir variando de números, y los que han servido para la una columna, hacer sirvan a la otra, y unas veces tomar 6 números, uno para cada columna, otras 4, otras 3, otras 2 y otras 1, que sirve para todas. Y así hallarás fecundísimas con que formarás innumerables dísticos.

Advierte que la 2.ª tabla tiene esta curiosidad, que su primera columna da la primera palabra o la 4.ª del verso y la cuarta columna, da o la 4.ª o la 1.ª palabra y así, cuando quisieres variar, puedes tomar en la 4.ª columna la 1.ª palabra o pie del pentámetro, y entonces la 1.ª columna te dará la 4.ª palabra o pie del verso, que por eso la 1.ª columna tiene encima 1.ª o 4.ª y la cuarta, 4.ª o 1.ª, y así es más fecunda.

NOTES AL TEXT

(1) ms.: y demos se tomaron
(2) ms.: el
(3) ms.: sigiente

(4) ms.: sancti
(5) ms.: sancti

Hexámetro, 1.ª tabla

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	X	Z
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

1.^a

9	11	6	15	9	14	1	12	19	20	20	20	11	12	12	17	1	17	17	3	13	20
15	13	4	21	9	7	9	5	17	9	9	20	9	18	9	4	17	9	1	1	1	12
19	1	1	1	12	0	0	0	1	9	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0

2.^a

11	18	3	9	9	18	18	6	17	20	9	5	20	20	9	5	1	9	3	7	17	17
17	7	15	19	19	19	13	19	1	5	13	5	1	5	1	1	1	0	0	1	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

3.^a

15	19	15	15	19	18	4	19	4	1	9	1	17	9	9	9	9	9	19	2	19	14
2	12	20	2	20	9	9	9	3	9	20	0	9	0	0	0	0	20	0	11	0	0
0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

4.^a

15	15	4	3	15	3	15	3	3	17	14	14	1	5	14	17	14	1	14	17	13	20
17	13	5	13	20	12	19	1	18	12	4	18	3 *	18	9	1	2	1	9	20	19	5
1	19	2	20	2	19	3	1	4	2	19	20	13	20	19	20	2	20	20	20	13	19
13	20	13	20	13	13	13	19	0	19	13	19	13	19	19	19	0	0	0	19	0	19

* ms.: 13

5.^a

1	3	18	6	6	11	9	15	1	18	14	9	5	1	20	20	17	18	19	12	7	4
19	3	17	14	19	17	12	13	5	1	9	1	18	17	1	14	1	17	0	4	0	15
1	0	4	0	1	0	1	0	5	0	0	1	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0
0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

6.^a

12	11	15	18	4	3	18	18	15 *	1	5	5	5	5	5	20	5	14	11	19	19	15
14	17	15	12	11	9	1	5	5	17	19	5	15	14	7	0	13	0	20	5	17	5
17	13	0	19	0	12	0	13	17	20	1	0	9	0	0	0	1	0	12	0	0	0

* ms.: 13

Pentámetro, 2.ª tabla

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	X	Z
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

1.ª o 4.^a

12	1	12	6	15	18	16	9	6	1	18	20	1	11	9	20	20	1	7*	19	11	19
20	7	1	17	19	13	17	19	1	17	13	13	1	1	1	1	1	0	1	1	19	0
0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

* ms.: 17

2.^a

19	18	4	4	15	19	15	18	19	9	9	9	9	1	9	17	9	9	2	12	20	20
19	2	14	12	2	9	20	0	0	9	9	3	20	9	0	⁴¹ *	0	0	0	0	20	11
0	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

* ms.: 1

3.^a

17	18	3	18	11	3	7	7	4	5	15	5	1	5	5	17	17	9	3	14	17	13
13	17	1	1	17	19	13	19	3	19	19	19	19	5	5	19	5	19	5	5	9	5
0	0	5	0	5	0*	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

* ms.: 17

4.^a o 1.^a

4	3	6	20	2	17	6	18	4	20	20	5	14	5	5	1	3	1	17	13	¹⁷ *	19
11	7	3	5	12	1	3	17	1	11	13	19	15	13	0	19	1	0	1	1	1	19
1	0	1	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0

* ms.: 19

5.^a

18	4	3	15	3	4	12	20	18	19	5	17	5	17	5	1	5	19	20	3	20	19
20	3	11	13	20	15	14	5	9	5	14	9	20	15	5	17	13	19	13	17	7	18
5	13	1	19	1	19	1	13	19	13	4	0	1	0	1	0	1	1	4	1	0	0
0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

6.^a

4	3	18	7	19	12	3	4	6	1	1	5	5	17	1	17	1	5	2	13	3	17
1	13	5	2	17	20	20	1	20	8	5	1	20	20	13	13	13	13	20	13	13	13
13	19	19	19	19	13	19	19	19	19	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0

3
Modo Curioso y fácil de Com-
poner ditirios aun los que no
saben Latin

Las dos siguientes Tablas sirven para
componer ditirios quando quisiere, aun
que no sepan Latin, ni ayan estudiado
la prosodia; el que quisiere aprovecharse
de ellas, y se exercitara en la forma
siguiente

La primera Tabla es el Exameno, y
componedle, por via de exercenim^{to}, se
tomaran dos o tres dados y se miraran
y se mirara que punto piva cada
uno, o sino se notaran en un papel
los numeros y uno quisiere, con tal que
no pasen de seis, y demas se tomaron
o se dan los puntos 2. 4. 6. 8, y p^o que cada
punto, o num^o quede ser el que quisiere
ata el 2, p^o que ha de ser num^o suelto
que el mayor es 2, p^o que en dixeran

Els versos que resulten de l'aplicació d'aquest mètode, a partir de les dues taules, són díctics elegíacs, un dels metres preferits pels poetes llatins, que, al seu torn, el van adaptar dels autors grecs. El díctic està format per un hexàmetre (6 peus) i un pentàmetre (5 peus) i l'han emprat autors com Catul, Horaci, Ovidi i Marcial, entre d'altres.

El nostre anònim autor no és l'únic que ha proposat l'elaboració de versos llatins mitjançant mètodes més o menys fàcils i més o menys curiosos⁽⁶⁾.

El que ara ens ocupa té, entre les seves característiques més remarcables, la virtut de la "fecunditat".

En efecte, si observem l'hexàmetre veurem que sempre està compost de sis paraules (un número per cada columna) i que per a cadascuna d'elles, hi ha 9 possibilitats. Ens trobem davant d'un cas de variacions amb repetició, la fórmula de la qual és $VR_{n,m} = n^m$, on n és el nombre de possibilitats per a cada lloc del vers i m el nombre de paraules del vers. Aplicant la fórmula, amb les restriccions pertinents, com ara l'obligació de triar números de la mateixa paritat, el nombre d'hexàmetres resultants diferents és de 13.072⁽⁷⁾.

Quant al pentàmetre, en resulten molts més, perquè no té la limitació parells/senars i, a més, hi ha la possibilitat d'intercanviar les paraules 1.ª i 4.ª: el total és de 331.776. Ja que el nombre de díctics diferents serà el resultat de multiplicar el nombre d'hexàmetres (13.072) pel de pentàmetres (331.776), ens trobem amb una xifra de l'ordre de 4.337 milions de possibles díctics diferents⁽⁸⁾.

La xifra és, sens dubte, astronòmica, i dilucidar el funcionament intern d'aquest mètode pot semblar extremadament complicat. Sortosament, però, no cal fer tots els díctics, tan sols hem de veure quines paraules hi apareixen i quines són les seves característiques. Per trobar les dites paraules, el més fàcil és que seguim les instruccions de l'autor; llavors veurem que aquest les va amagar fent servir dos recursos: primer separar les lletres de cada paraula a intervals regulars (cada 9 caselles), i després canviar les lletres del mot pel número d'ordre que ocupen a l'alfabet.

Prenem el cas de la 1.ª columna ("que da la 1.ª palabra") de l'hexàmetre: si entrem amb l'1, els números que hi trobem, comptant de 9 en 9, són:

								19								17				
				9									18							
19									9								1			

Canviant aquests números per lletres tindrem:

								T									R			
				I									S							
T									I								A			

És a dir, el mot TRISTIA.

Si entrem amb el 2, els números que hi trobem són:

							12								1				
			21								9								12
								1								0			

Canviant-los per lletres ens queda:

							M								A				
			X								I								M
								A								-			

És a dir, el mot MAXIMA.

Podríem allargar l'exemple però crec que no cal.

Així doncs, si, com Teseu amb el fil d'Ariadna, retrocedim sobre les nostres petjades i seguim el procediment de l'autor però a l'inrevés, és a dir canviem els números per lletres i les agrupem de nou en nou, tindrem totes les paraules que hi havia amagades. Són les que veiem a continuació. El primer número remet a la columna (que és la que dona la posició dins del vers) i el segon remet al número amb què hem "entrat" per arribar a formar la paraula. Per exemple, "1.1 TRISTIA" m'indica que si entrem a la 1.ª columna amb l'1 obtindrem el mot TRISTIA; "3.9 PATI" m'indica que, si entrem a la 3.ª columna, amb el 9, obtindrem el mot PATI.

Hexàmetre⁽⁹⁾:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
1 tristia	1 rite	1 diu	1 causabunt	1 astra	1 polorum
2 maxima	2 fata	2 dire	2 concedunt	2 prospera	2 semper
3 ardua	3 sepe	3 tibi	3 prestabunt	3 iura	3 superna
4 omnia	4 signa	4 diu	4 conducunt	4 lucida	4 certe
5 impia	5 iure	5 simul	5 permittunt	5 fata	5 deorum
6 plurima	6 iura	6 procul	6 causabunt	6 federa	6 sepe
7 funera	7 certa	7 pati	7 donabunt	7 signa	7 petenti
8 lucida	8 signa	8 tibi	8 portabunt	8 commoda	8 leta
9 iurgia	9 lucta	9 pati	9 promittunt	9 astra	9 iura

Pentàmetre:

1.	2.	1.	4.	5.	6
1 fata	1 tibi	1 dire	1 damna	1 stupenda	1 ferunt
2 iura	2 simul	2 grate	2 sceptra	2 uenusta	2 dabunt
3 quanta	3 procul	3 gratis	3 facta	3 maligna	3 creant
4 signa	4 tibi	4 certe	4 regna	4 decora	4 manent
5 plura	5 pati	5 lente	5 bella	5 cruenta	5 trahunt
6 fata	6 diu	6 sancte	6 uota	6 petita	6 gerunt
7 multa	7 diu	7 certe	7 ferra	7 cruenta	7 secant
8 astra	8 simul	8 sponte	8 cuncta	8 decora	8 canun
9 magna	9 tibi	9 recte	9 dura	9 stupenda	9 dabunt

Deixant de banda el fet que, quant a la grafia, una *e* pot representar els diftongs *ae*, *oe* (*sepe* i *federa* per *saepe* i *foedera*), amb una primera ullada al llistat de mots que formen l'hexàmetre observarem que la 4.ª columna sempre és un verb i que, a les altres, hi ha una gran profusió de substantius i adjectius en neutre plural. Això és especialment evident a la 2.ª i la 5.ª, on tots els mots són una o altra cosa, de manera que podran funcionar, segons les necessitats, com a Subjecte o com a Objecte Directe. A més, a la 2.ª columna tots els parells (2.2, 2.4, 2.6, 2.8) ofereixen un substantiu (*fata*, *sina*, *iura*, *signa*), mentre que a la 5.ª columna són els senars (5.1, 5.3, 5.5, 5.7, 5.9) els que donen els substantius (*astra*, *iura*, *fata*, *signa*, *astra*).

Precisament una de les condicions de l'hexàmetre és que, si escollíem un número parell, tots els altres també ho havien de ser, i el mateix passava amb els senars; d'on resulta que tot hexàmetre tindrà, com a mínim, un substantiu. Així la sintaxi de la frase serà, si més no, completa i correcta, tenint, almenys, un Substantiu Subjecte, un Verb i un Objecte Directe que podrà ser o bé un altre substantiu o bé un adjectiu substantivat.

La resta de mots és, d'alguna manera, més irrellevant, tot i que cal destacar l'abundància d'adverbis, especialment a la 3.ª columna. L'únic problema de les frases formades així és que, en la majoria dels casos, seran inevitablement ambigües, perquè si tenim dos substantius en neutre plural com en un grup del tipus *funera causabunt iura* (1.7, 4.1, 5.3), podem considerar que *funera* és Subjecte i *iura* Objecte Directe o viceversa. De la mateixa manera, en un vers com *funera certa diu causabunt iura superna*, (1.7, 2.7, 3.1, 4.1, 5.3, 6.3) cap element sintàctic ni, evidentment, contextual, ens indicarà qui complementa *certa* i qui *superna*. Per raons de lògica, de posició, o simplement de gust personal, ens inclinarem per una o altra versió. D'altra banda, sembla prou clar que les frases sorgides d'aquest procediment, rarament resultaran brillants.

Això no passa amb "la trabazón de los pies en que consiste la dificultad de cualquier verso bueno"⁽¹⁰⁾, perquè, com ja hem dit, són versos mètricament perfectes⁽¹¹⁾.

Aquest resultat s'aconsegueix gràcies al fet que tots els mots d'una mateixa columna tenen igual seqüència mètrica: la primera columna la formen mots que són dàctils (-*uu*), la 2.ª són troqueus (-*u*), la 3.ª iambes (*u*-) i

la 4.ª ofereix una seqüència de tres síl·labes llargues (---), amb la qual cosa tenim un patró d'hexàmetre invariable per a tots els versos amb aquesta estructura: -uu/-uu/-/-/-/.

L'autor es permet, a més, la següent subtilitat: a la 5.ª columna els mots senars són bisíl·labs i troqueus (-u), mentre que els parells són trisíl·labs i dàctils (-uu); a la 6.ª columna els senars són trisíl·labs i amb un ritme u-u, mentre que els parells són bisíl·labs i espondeais (--). S'esdevé, així, que, si prenem números parells, el final d'hexàmetre el formaran una paraula trisíl·laba més una de bisíl·laba (p. ex.: *prospera semper* -5.2, 6.2-), mentre que si en prenem de senars, quedarà un final de bisíl·laba més trisíl·laba (p. ex.: *signa petenti* -5.7, 6.7-). Aquestes dues opcions, diguem-ho de passada, estan considerades com la millor manera d'acabar un hexàmetre.

Les consideracions per al pentàmetre són gairebé les mateixes que per a l'hexàmetre: un verb segur a la columna 6 i molts adjectius i substantius neutres (la 5.ª columna està formada íntegrament per adjectius en neutre plural); la resta de mots són adverbis (tota la 2.ª columna) i pronoms, a més de l'infinitiu *pati*.

Quant a la mètrica, el pentàmetre és possible perquè, novament, tots els mots d'una mateixa columna tenen el mateix ritme, i així s'assegura la seqüència mètrica correcta. La primera paraula és un troqueu (-u), la segona, un iambe (u-), la tercera, un espondeu (--), la quarta, un troqueu (-u), la cinquena, una seqüència u-u i la sisena, un iambe (u-), que, units, donen un pentàmetre amb l'escansió -uu/-/-/-uu/-uu/-.

Podem, també, intercanviar la 1.ª columna (o paraula) i la 4.ª ja que tenen el mateix ritme (ambdues són troqueus), i totes dues estan compostes per adjectius i substantius.

Cal destacar, doncs, que els mots que formen els díctics no han estat triats a l'atzar, sinó que el mèrit de l'autor de les taules rau justament en el fet d'haver sabut amagar hàbilment aquests mots i disposar-los de manera que, seguint les instruccions del *modo*, qui ho desitgi podrà fer una bona quantitat de díctics, sense cap dificultat.

Per acabar, i vist el caràcter lúdic d'aquest text, no podem deixar de convidar el lector a compondre díctics "aunque no sepa latín".

NOTES

- (1). El Número de Registre és 41201. Agraïxo les facilitats donades per Inés Padrosa i Josep Clavaguera, bibliotecària i arxiver respectivament de la dita biblioteca.
- (2). Especialment quan, per al tercer mot del pentàmetre, apareix dues vegades la forma *sancti* i després al vers complet apareix la forma *sancte*.
- (3). El més destacable és: un traçat molt correcte amb marcada inclinació cap a la dreta, coexistència de *d* uncial i recta, la *V* i la *Y* per designar les majúscules *u* i *i* vocàliques, la *r* aspada semblant a la *x* però sense confondre-s'hi, la *t* sense sortir-se de la caixa d'escriptura i, majúscula, amb el traç horitzontal molt baix. Els números són tots aràbics, inclòs el que encapçala el manuscrit. cal destacar-ne el 4, tancat i el 7, sense traç horitzontal. Els ordinals apareixen desenvolupats o abreujats amb una *o/a* volades. Les abreviatures no presenten cap dificultat.
- (4). Rafael Lapesa, *Historia de la Lengua Española*, Ed. Gredos Madrid, 1981 (9), p. 391.
- (5). Al *Diccionario de Autoridades* (1726) es decidí l'ús de *u/v* per a vocal i consonant respectivament. Altres peculiaritats del manuscrit són: confusió *b/v*, indecisió en l'ús de la *h*, el grup /cua/ escrit sempre *qua*, el so [x] representant per *x* (interior de mot) i per *j* (inicial). Per a la reforma de l'ortografia castellana veure R. Lapesa, *op. cit.* p. 422-424.
- (6). Dolors Condom cita el cas de Pere Bes i Labet (Girona, s. XVIII) a *L'edició gironina de les Bucòliques de Virgili*, dintre dels *Studia Virgiliana* (Actes del VIè simposi d'Estudis Clàssics, 11-13 de febrer de 1981), Bellaterra, 1985, p. 247.
- (7). El resultat final s'obté sumant el nombre d'hexàmetres senars i el nombre d'hexàmetres parells: $5 \times 4 + 4 \times 3 = 10.000 + 3.072$.
Dec aquesta observació i la següent a les meves col·legues M.ª Jesús Mora i Mercè Bonavia.
El nombre de pentàmetres es duplica en existir la possibilitat d'intercanviar la 1.ª paraula i la 4.ª: $2 \times (8 \times 9 \times 6) = 2 \times 165.888 = 331.776$.
A fi que ens fem una idea del que això representa, direm que si comptem una mitjana de 56 línies per foli, un ordinador connectat a una impressora que tardés 30 segons per cada foli, tardaria més de segle i mig (!!) per imprimir tots els versos.
- (9). Les taules, però, donen sis mots inexistents en llatí amb la qual cosa la conjectura se'ns fa inevitable. A la transcripció del text ja he posat el número que considero correcte, encara que algunes opcions puguin ser discutibles.
Els casos són aquests: a l'hexàmetre *connedunt* (4.2) i *nolorum* (6.1), al pentàmetre *marna* (1.9), *simua* (2.8), *lenter* (3.5) i *fetra* (4.7). A la llista de mots proposo aquestes lectures: *concedunt*; *polorum*, *magna*, *simul*, *lente* i *ferra*.
Vet aquí alguna explicació possible dels errors:
El mot *connedunt* s'amaga darrera dels números
3-14-13-13-5-4-20-13-19
C-O- N- N- E-D-U- N- T.
Si canviem el segon 13 per un 3, confusió molt plausible, ens queda C-O-N-C-E-D-U-N-T.
El mateix tipus d'error sembla que hi ha als mots *marna* (12-1-17-13-1), on crec que cal canviar el 17 per un 7, que dóna *magna*, i al mot *simua* (18-9-12-20-1), on posant 11 en comptes d'1, queda *simul*).
Els casos de *nolorum* i *fetra*, presenten una confusió entre números que, en aquest manuscrit, tenen una grafia molt semblant. En el primer cas crec que cal un 15 (que dóna *polorum*) en comptes d'un 13; en el segon cas un 17 (que dóna *ferra*) en comptes d'un 19.
En el cas de *lenter*, en una columna plena d'adverbis crec que cal canviar l'últim número i posar un 0 (que dóna *lente*) en comptes d'un 17.
- (10). Cito de Pere Bes i Labet a partir de Dolors Condom, Art. cit. p. 247.
- (11). A excepció de *iura* (6.9), on caldria escandir-se la *i*.